

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО СУДУ В КОНТЕКСТІ РОЗМІРУ І РОЗПОДІЛУ СУДОВИХ ВИТРАТ

LEGAL REGULATION OF CITIZENS' ACCESS TO COURT IN THE CONTEXT OF THE AMOUNT AND DISTRIBUTION OF COURT COSTS

Коренцов О.І., аспірант кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права і процесу
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Стаття присвячена дослідженню сутності судових витрат та умов, які визначають суб'єкт судового процесу на який покладається обов'язок відшкодування понесених сторонами при розгляді справи судових витрат.

В статті запропоновано новий порядок розподілу судових витрат, понесених сторонами при розгляді справи в судах першої, апеляційної, касаційної інстанції, а також у разі перегляду справи за нововиявленими та виключними обставинами, згідно якого відповідальність за понесені сторонами судові витрати може покладатися не тільки на сторони у справі пропорційно розміру задоволених позовних вимог, а і на державу, яка має відповідати за рішення судів, які уповноважені державою на здійснення правосуддя в Україні, незалежно від їх територіальності, інстанції та спеціалізації.

На думку автора держава має нести відповідальність і за дії посадових осіб судових установ при розгляді справи незалежно від того, яку посаду ці особи займають в суді, якщо їх дії (бездіяльність) призвели до збільшення судових витрат сторони у справі. Висновки автора ґрунтуються на ст. 3 Конституції України [1, с. 2], згідно якої «Держава відповідає перед людиною за свою діяльність».

У разі якщо рішення суду першої інстанції не оскаржувалося, або було залишено без змін апеляційним і касаційним судом, понесені сторонами судові витрати розподіляються між сторонами пропорційно розміру задоволених позовних вимог. У разі якщо рішення суду першої інстанції було скасовано судом апеляційної або касаційної інстанції судові витрати, понесені учасниками справи в процесі перегляду рішення суду першої інстанції апеляційним та касаційним судом, відшкодовуються державою.

В статті зроблено висновок, що жодна зі сторін не повинна сплачувати судовий збір за подання касаційної скарги у разі якщо рішення суду першої інстанції було скасовано судом апеляційної інстанції, тому що саме держава відповідає за всі рішення судів, навіть якщо вони суперечать одне одному.

Запропоновано визначення судових витрат з урахуванням нового порядку розподілу судових витрат.

Пропонується внести зміни до процесуальних кодексів України, закону України «Про судовий збір» з метою законодавчого закріплення запропонованого порядку розподілу судових витрат судами всіх інстанцій.

Ключові слова: судові витрати, розподіл судових витрат, судовий збір, витрати, пов'язані з розглядом справи, доступ до суду, право на справедливий суд.

Problematic issues of distribution of court costs and payment of court fees when citizens exercise the right to a fair trial.

The article is devoted to the study of the essence of legal costs and the conditions that determine the subject of the legal process, which is entrusted with the obligation to reimburse the legal costs incurred by the parties in the case.

The article proposes a new procedure for the distribution of court costs incurred by the parties when considering a case in the courts of the first, appeal, and cassation instance, as well as in the case of a review of the case based on newly discovered and exceptional circumstances, as well as in the case of a review of the case under newly discovered and exceptional circumstances, according to which the responsibility for court costs incurred by the parties may be assigned not only to the parties in the case in proportion to the amount of satisfied claims, but also to the state, which must be responsible for the decisions of the courts authorized by the state to administration of justice in Ukraine, regardless of their territoriality, agency and specialization.

In the opinion of the author, the state should also bear responsibility for the actions of officials of judicial institutions during the consideration of the case, regardless of the position these persons hold in the court, if their actions (inaction) led to an increase in the court costs of the party in the case. The author's conclusions are based on Art. 3 of the Constitution of Ukraine [1, p. 2], according to which «The state is responsible to a person for its activities.»

If the decision of the court of first instance was not appealed, or was left unchanged by the court of appeal and cassation, the court costs incurred by the parties are distributed between the parties in proportion to the amount of the satisfied claims. If the decision of the court of first instance was canceled by the court of appeal or cassation, the court costs incurred by the participants in the process of reviewing the decision of the court of first instance by the court of appeal and cassation shall be reimbursed by the state.

The article concludes that none of the parties should pay a court fee for filing a cassation appeal if the decision of the court of first instance was overturned by the court of appeal, because the state is responsible for all court decisions, even if they contradict each other.

The definition of court costs is proposed, taking into account the new procedure for the distribution of court costs.

It is proposed to make changes to the procedural codes of Ukraine, the Law of Ukraine «On Court Fees» in order to legislate the proposed order of distribution of court costs by courts of all instances.

Key words: court costs, distribution of court costs, court fee, costs related to the consideration of the case, access to court, the right to a fair trial.

Постановка проблеми. Питання сплати судового збору за подання позову до суду, оскарження рішення суду в апеляційному чи касаційному порядку та розподілу судових витрат є актуальним для кожної особи, яка звертається до суду за захистом своїх прав, свобод чи інтересів. В умовах правового режиму воєнного стану питання *справедливого* розподілу судових витрат судами є ще більш актуальним у зв'язку з тим, що громадяни зазнали майнових втрат внаслідок війни, а Верховною Радою України до цього часу не було внесено зміни до відповідних законів щодо спрощення їх доступу до правосуддя, зокрема шляхом зменшення ставок судового збору на період дії правового режиму воєнного стану.

Встановлене ст.6 Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод право людини на справед-

ливий суд передбачає і право людини на справедливий розподіл судових витрат понесених сторонами у справі, тому питання справедливого розподілу судових витрат, які зокрема включають і покладення відповідальності за відшкодування судових витрат на державу за певних умов, є актуальним в контексті становлення України, як демократичної, правової, соціальної держави, яка обрала європейський шлях розвитку і яка вже стала кандидатом у члени Європейського Союзу.

Існуючий порядок розподілу судових витрат, який дістався нам у спадок від колишнього СРСР, коли держава була поза законом, передбачає розподіл понесених судових витрат між сторонами пропорційно розміру задоволених позовних вимог та зміну (перерозподіл) розміру судових

витрат у разі, якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції змінює рішення або ухвалює нове. Цей порядок закріплений як в процесуальних кодексах України, так і в законах багатьох інших країн, зокрема існуючі в Україні судові витрати і їх розподіл притаманні країнам романо-германської правової сім'ї.

Але існуючий порядок розподілу судових витрат понесених сторонами при розгляді справи не враховує, що правове регулювання доступу осіб до суду здійснюється державою, що державою створено систему судів і призначено на посади суддів. Рішення у справах в суді ухвалюються іменем України і ці рішення є обов'язковими до виконання, а тому саме держава має нести відповідальність за рішення судів, як державних органів уповноважених на здійснення правосуддя в країні, зокрема шляхом покладення на державу обов'язку відшкодування понесених сторонами судових витрат за певних умов. Відповідальність держави за ухвалені судами рішення, незалежно від їх територіальності, інстанції і спеціалізації, та за дії посадових осіб судових установ, встановлена ст. 3 Конституції України, тягне за собою відповідальність держави при вирішенні судами питання про розподіл судових витрат понесених сторонами у справі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реалізації особи права на судовий захист, розподілу судових витрат і сплати судового збору були предметом дослідження багатьох науковців, зокрема Гаврильцивим Т.М. [2] було досліджено питання реалізації права людини на судовий захист в умовах воєнного стану. Заборовським В.В. [3] досліджувались питання розподілу судових витрат, зокрема витрат на правову допомогу. Гелецькою І.О. [4] розглядалось питання вдосконалення інституту судових витрат з урахуванням законодавства інших країн. Устюшенко С.Е. [5] досліджувались питання судових витрат у цивільному процесі України, питання пов'язані з оплатою, розподілом і поверненням судових витрат, надання певних пільг громадянам, які фінансово неспроможні сплатити встановлений судовий збір за звернення до суду.

Всі науковці наголошують на тому, що в контексті доступності правосуддя, найбільше значення мають судові витрати і що обмеження державою права доступу до суду не повинно призводити до порушення сутності цього права. Втім всі дослідження науковцями було проведено в рамках існуючого загального порядку розподілу судових витрат визначеного процесуальними кодексами, але питання розподілу судових витрат, понесених сторонами при розгляді справ, з урахуванням відповідальності держави за ухвалені судами рішення, за дії посадових осіб судових установ, залишилися поза увагою науковців.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка нового порядку розподілу судових витрат, понесених сторонами при розгляді справ в порядку адміністративного, цивільного, господарського судочинства, який враховує відповідальність держави Україна за ухвалені рішення у справі судами всіх інстанцій та за дії посадових осіб судових установ при розгляді справи судами.

Метою статті також є удосконалення визначення поняття судових витрат з урахуванням запропонованого порядку розподілу судових витрат.

Виклад основного матеріалу. Європейською конвенцією про захист прав і основоположних свобод 1950 р. (ст. 6), яка була ратифікована Україною в 1997 р., встановлено право людини на справедливий суд [6, с. 3]. Згідно ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1, с. 8].

Правове регулювання доступу громадян до суду здійснюється державою, шляхом прийняття відповідних процесуальних кодексів згідно спеціалізації судів та встановленням необхідності сплати судового збору за подання позову до суду або оскарження рішення суду першої

інстанції в апеляційному чи касаційному порядку. Розміри судового збору за відповідні процесуальні дії визначено законом України «Про судовий збір» [7, с. 3–6], а відповідними статтями процесуальних кодексів встановлено загальний порядок розподілу судових витрат між сторонами згідно з яким витрати покладаються на сторону не на користь якої ухвалено рішення суду, при цьому якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, не передаючи справу на новий розгляд, змінює рішення або ухвалює нове, цей суд відповідно змінює розподіл судових витрат між сторонами.

Білоусов Ю.В. в своїй статті [9, с. 66] зазначає, що з 2004 року розпочалося реформування процесуального законодавства України, яке пов'язано з рекомендаціями Ради Європи щодо здійснення адаптації чинного на той час законодавства України до стандартів (законодавства) Європейського Союзу та інших міжнародних органів та установ. Він зазначає, що першим було прийнято новий Цивільний процесуальний кодекс України (2004р.) і підкреслює що процес реформування процесуального законодавства повинен проводитись з збереженням доступності правосуддя, доступності судового захисту.

Про те, що процесуальний інститут судових витрат потребує реформування зазначалось в багатьох працях науковців, зокрема Сакара Н.Ю. в своїй статті [10, с. 136] зазначає, що «увага до даного інституту значно зросла, оскільки можливість реалізації особою права на звернення до суду за судовим захистом, тобто доступ до правосуддя, безпосередньо залежить від фінансової спроможності сплатити судові витрати. При цьому враховуючи потреби сучасності, низка вчених (Ю. Білоусов, А. Власов, І. Приходько, П. Шевчук та ін.) аналізують даний інститут в контексті доступності правосуддя, *відстоюючи або необхідність введення безкоштовного правосуддя, або встановлення належного (низького) розміру судових витрат*».

Заборовський В.В. в своїй публікації [11, с. 113] звертає увагу на те, що «процеси реформування цивільного – процесуального законодавства в першу чергу слід розглядати через призму доступності правосуддя, доступності судового захисту, одним із важливих аспектів якого є його помірність та сприйнятність оплатність» і далі продовжуючи цю тему він зазначає, що науковці «показниками доступності правосуддя визнають відсутність необґрунтованих перешкод для звернення до суду за захистом, а судовий збір повинен у першу чергу відповідати потребам суспільства та уявленням про справедливість, а не робити правосуддя елітарною послугою». Підсумовуючи огляд публікацій науковців, він резюмує « в юридичній літературі відзначається, що *не тільки розмір судових витрат, але і порядок їх визначення, сплати та розподілу мають важливе значення для забезпечення доступності правосуддя*».

Устюшенко С.Е. в своїй статті [12, с. 148] зазначає, що «значна кількість досліджень присвячена впливу процесуального інституту судових витрат на реалізацію права особи на доступ до суду».

Встановлене ст. 6 Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод право людини на справедливий суд передбачає і право людини на справедливий розподіл судових витрат понесених сторонами у справі.

Існуючий порядок розподілу судових витрат, закріплений в процесуальних кодексах України, не є справедливим, тому що не враховує відповідальність держави за ухвалені судами рішення, які було скасовано чи змінено судами вищих інстанцій, або скасовано відповідним судом за нововиявленими або виключними обставинами, зокрема на виконання рішення міжнародного суду, юрисдикцію якого визнає Україна.

Згідно Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ), Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК), Господарського процесуального кодексу Укра-

їни (ГПК) особа, яка вважає що її права чи інтереси було порушено, має право звернутися до відповідного суду за захистом своїх прав шляхом подання позовної заяви в якій викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування. В позовній заяві позивач викладає обставини, якими обґрунтовує свої вимоги, зазначає докази на підтвердження вказаних обставин і в судовому засіданні він повинен довести, що його позовні вимоги є обґрунтованими.

Суд першої інстанції на підставі доводів сторін судового процесу, дослідження доказів у справі ухвалює судові рішення, яким задовольняє вимоги позивача або залишає їх без задоволення. Це рішення згідно вимог процесуального закону повинно бути законним і обґрунтованим і згідно ст. 6 закону України «Про судоустрій і статус суддів» ухваленим на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права. Задоволення позову судом свідчить про те, що держава, в особі уповноваженого органу – суду, визнала правомірними вимоги позивача.

Але це рішення не є остаточним, державою запроваджено механізм забезпечення прав осіб при реалізації ними права на справедливий суд шляхом надання можливості оскаржити рішення суду першої інстанції в апеляційному та касаційному порядку, таким чином державою допускається, що суддя при ухваленні рішення у справі може допуститися помилки, але при цьому в процесуальних кодексах України не зазначається про відповідальність держави за ухвалення судом незаконного рішення, що не відповідає ст. 3 Конституції України, згідно якої «держава відповідає перед людиною за свою діяльність».

Таким чином суди вищих інстанцій переглядають рішення судів нижчих інстанцій на відповідність рішення суду вимогам встановленим процесуальним законом, при цьому рішення судів всіх інстанцій ухвалюються іменем України. З часу ухвалення судом першої інстанції рішення у справі *позовна заява вже не розглядається по суті, а судами вищих інстанцій переглядається саме рішення суду*, як органу уповноваженому державою на здійснення правосуддя, на відповідність встановленим вимогам до судового рішення, зокрема щодо його законності і обґрунтованості.

Апеляційним судом може бути скасовано, змінено, рішення суду першої інстанції, що має юридичні наслідки для учасників справи, зокрема щодо повернення судового збору і витрат, пов'язаних з розглядом справи. Таким же чином, судом касаційної інстанції може бути скасоване, змінено рішення (постанова) суду апеляційної інстанції, або обох інстанцій, що також призводить до перерозподілу судових витрат між сторонами. Скасовуючи рішення суду першої інстанції, яким було задоволено позов, і ухвалюючи рішення (постанову) про відмову у задоволенні позову, держава, в особі уповноваженого органу – суду апеляційної інстанції, визнає неправомірними вимоги позивача. Таким чином складається ситуація, коли і позивач і відповідач мають на руках рішення суду, ухвалене іменем України, на його користь, а тому ніхто з них не повинен сплачувати судовий збір за подання касаційної скарги, ці витрати повинні покладатись на державу.

На сьогоднішній перерозподіл судових витрат, понесених учасниками справи на кожному етапі перегляду судового рішення здійснюється тільки між сторонами у справі. Але рішення судів всіх інстанцій ухвалені судами, уповноваженими на здійснення правосуддя державою, і тому саме держава повинна нести відповідальність за наслідки скасування рішень судами вищих інстанцій або скасування рішень судів в результаті їх перегляду за нововиявленими або виключними обставинами, зокрема і за відшкодування понесених сторонами судових витрат.

З урахуванням того, що суди утворюються державою, судді всіх інстанцій здійснюють правосуддя на професійній основі, пройшли конкурсний відбір, склали відбірко-

вий іспит, були призначені на посаду судді Президентом України відповідно до Конституції України і закону України «Про судоустрій і статус суддів», держава несе відповідальність за будь-яке рішення ухвалене судами незалежно від територіальності, інстанції чи спеціалізації суду, що прямо слідує з ст. 3 Конституції України «Держава відповідає перед людиною за свою діяльність».

Право на доступ до суду може бути обмежено державою шляхом запровадження судового збору, який необхідно сплатити за подання позовної заяви, апеляційної чи касаційної скарги і розмір судового збору за вчинення певних процесуальних дій визначається законом України «Про судовий збір» [7, с. 3–6], але встановлені ставки судового збору повинні при цьому бути доступними для тих хто звертається до суду і не повинні створювати перешкоду в доступі до правосуддя. Разом з тим, в законі встановлено мінімальну ставку судового збору для подання позову до суду у розмірі 0,4 прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що на лютий 2023р. становить 1074 грн., за подання апеляційної скарги – 1611 грн (150% від суми за подання позову), за подання касаційної скарги – 2148 грн. (200%), але мінімальна пенсія в Україні станом на лютий 2023 р. становить 2093 грн, тобто пенсіонер який отримує мінімальну пенсію повинен сплатити за подання касаційної скарги суму яка перевищує розмір його пенсії.

В становленні своєї національної судової системи ми повинні враховувати позитивний досвід демократичних країн, але судова практика Європейського суду з прав людини, зокрема рішення у справі «Креуз проти Польщі» від 19.06.2001 р. [13, с. 1–14] свідчить про те, що проблема великих судових витрат при здійсненні людиною свого права на справедливий суд, існує не тільки в Україні. В рішенні суду зазначається, що «сплата судових витрат не повинна перешкоджати доступу до суду, ускладнювати цей доступ таким чином і такою мірою, щоб завдавати шкоди самій суті цього права, та має переслідувати законну мету» і ці висновки суду повинні враховуватись законодавцями при реформуванні процесуального інституту судових витрат.

В рекомендації № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя від 14.05.1981 р. [14, с. 2] зазначається (розділ D) «Прийняття до провадження заяви не має залежати від сплати стороною державі якоїсь грошової суми, розміри якої є нерозумними з огляду на питання у справі (п. 11). В тій мірі в якій судові витрати становлять явну перешкоду доступу до правосуддя, їх треба, якщо можливо, скоротити або скасувати. Систему судових витрат слід переглянути на предмет її спрощення (п. 12)».

Таким чином зусилля науковців, а також законодавців повинні бути спрямовані на створення судової системи, доступ до якої був би спрощеним порівняно з існуючою на цей час системою, при цьому необхідно по можливості мінімізувати судові витрати, які повинні нести сторони під час розгляду справи в судах всіх інстанцій.

За існуючим на цей час в процесуальних кодексах порядком якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції змінює рішення або ухвалює нове цей суд відповідно змінює розподіл судових витрат між сторонами.

Але на сторони у справі не може бути покладена відповідальність за рішення судів – державних органів уповноважених державою на здійснення правосуддя в Україні, зокрема обов'язок сторони відшкодувати іншій стороні понесені судові витрати при оскарженні судового рішення у разі коли рішення суду першої інстанції скасовується рішенням суду вищої інстанції (сторони не беруть участь в ухваленні цих рішень). Тому сторони у справі не повинні сплачувати судовий збір за подання касаційної скарги, якщо апеляційним судом було скасовано рішення суду

першої інстанції, тобто якщо існують рішення судів, ухвалені від імені держави, які суперечать одне одному.

З урахуванням зазначеного та на виконання рекомендації № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя, автором проведено наукове дослідження результатом якого є запропонований новий порядок розподілу судових витрат, понесених сторонами при розгляді справи в судах всіх інстанцій, який передбачає, що судові витрати розподіляються не тільки між сторонами, відповідальність за відшкодування судових витрат також покладається за певних умов і на державу.

Основні положення нового порядку розподілу судових витрат :

1. Понесені сторонами судові витрати пов'язані з розглядом справи в суді першої інстанції розподіляються пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

2. Державою відшкодовуються судові витрати, понесені сторонами та іншими учасниками справи при розгляді справи в суді першої інстанції за певних умов:

2.1. У разі порушення суддею норм процесуального права при здійсненні правосуддя, зокрема якщо суддею навмисно затягнувся розгляд справи:

а) безпідставно відкладались судові засідання (у практиці автора – на півроку і більше), що призводить до додаткових витрат сторін на професійну правничу допомогу, враховуючи що представники з'явилися у судові засідання у визначений судом час (оплата послуг представників);

б) судові засідання проводились з запізненням (в практиці автора – на 1 час і більше), що призводить до додаткових витрат сторони на професійну правничу допомогу, так як представник з'явився своєчасно у судові засідання (почасова оплата);

в) судом було постановлено ухвалу, яка призвела до затягування розгляду справи, зокрема ухвалу про призначення експертизи (в якій не було необхідності).

2.2. У разі зміни складу суду, зокрема внаслідок задоволення заяви про відвід судді, що призводить до того, що розгляд справи починається спочатку (витрати пов'язані з процесуальними діями сторін до зміни складу суду).

З метою відшкодування державою судових витрат, понесених стороною при розгляді справи в суді першої інстанції в зв'язку з порушенням суддею норм процесуального права при розгляді справи (відповідальність за дії (бездіяльність) посадової особи суду), учасник справи має право звернутися з відповідною заявою до суду, в якій викладає обставини покладення відповідальності на державу за понесені судові витрати і розрахунок суми, яка підлягає відшкодуванню. Ухвала суду про відмову у задоволенні поданої заяви може бути оскаржена в апеляційному та касаційному порядку разом з рішенням суду у справі.

3. У разі якщо рішення суду першої інстанції було залишено без змін апеляційним і касаційним судом, понесені стороною у справі судові витрати при перегляді рішення судами вищих інстанцій, не відшкодовуються, якщо відповідними колеґіями суддів вищих судів не було порушено норми процесуального права при здійсненні правосуддя.

4. У разі якщо рішення суду першої інстанції було скасовано судом апеляційної інстанції державою відшкодовуються судові витрати, понесені стороною у справі в процесі перегляду рішення суду першої інстанції апеляційним судом.

5. У разі якщо судом касаційної інстанції було скасовано постанову суду апеляційної інстанції і залишено без змін рішення суду першої інстанції або скасовано рішення судів першої і апеляційної інстанції, державою відшкодовуються судові витрати, понесені сторонами при апеляційному і касаційному оскарженні рішення суду.

6. Судові витрати, які були понесені стороною при оскарженні ухвали суду першої інстанції в апеляційному

та касаційному порядку, відшкодовуються державою, якщо оскаржувану ухвалу було скасовано судом апеляційної чи касаційної інстанції.

7. Судові витрати, які були понесені стороною при оскарженні ухвали суду апеляційної інстанції в касаційному порядку, відшкодовуються державою, якщо оскаржувану ухвалу було скасовано судом касаційної інстанції.

8. Судові витрати, які були понесені стороною при оскарженні рішення суду в судах апеляційної і касаційної інстанцій відшкодовуються державою, якщо остаточне рішення суду у справі було скасовано внаслідок його перегляду за виключними обставинами, зокрема при наявності судового рішення міжнародного суду, юрисдикцію якого визнано Україною, наприклад рішення Європейського суду з прав людини у справах громадян України проти України, яким задоволені вимоги заявника.

9. Судові витрати, які були понесені стороною при оскарженні рішення суду в судах апеляційної і касаційної інстанцій відшкодовуються державою, якщо остаточне рішення суду у справі було скасовано внаслідок його перегляду за нововиявленими обставинами у разі скасування рішення суду, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, що підлягало перегляду.

10. Якщо суд касаційної інстанції скасовує рішення суду і передає справу на новий розгляд або для продовження розгляду до суду першої чи апеляційної інстанції, всі витрати сторін, пов'язані з апеляційним і касаційним оскарженням скасованого рішення, відшкодовуються державою тому що саме порушенням судом першої і апеляційної інстанції норм процесуального права призводять до повернення справи на новий розгляд або для продовження розгляду.

З урахуванням викладених положень нового порядку розподілу судових витрат, сторони у справі не повинні сплачувати судовий збір за поданням касаційної скарги, якщо апеляційним судом було скасоване рішення суду першої інстанції, тобто якщо існують рішення судів, ухвалені від імені держави, які суперечать одне одному.

Запропонований порядок розподілу судових витрат узгоджується з встановленим ст.6 Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод правом людини на справедливий розподіл судових витрат, понесених при розгляді справи, та рекомендаціями № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя.

Запровадження нового порядку розподілу судових витрат потребує внесення змін до процесуальних кодексів України (КАСУ, ЦПК, ГПК) і до Закону України «Про судовий збір».

Зміна порядку розподілу судових витрат вплине на визначення певних понять судового процесу, зокрема потребуватиме уточнення визначення поняття судових витрат.

Найбільш поширеною є думка науковців, зокрема Сакари Н.Ю. [10 с. 139], Устюшенко С.Е. [12, с. 149], які в статтях зазначають, що найбільш слушним є визначення судових витрат, яке міститься в п.1 Постанови Пленуму Вишого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ (ВССУ) «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» № 10 від 17.10.2014 р. [15, с. 1]: «судові витрати – передбачені законом витрати (грошові кошти) сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, понесені ними у зв'язку з її розглядом та вирішенням, а у випадку їх звільнення від сплати – це витрати держави, які вона несе у зв'язку з вирішенням конкретної справи».

Але наведене в Постанові ВССУ від 17.10.2014 р. визначення судових витрат на погляд автора потребує суттєвих уточнень, зокрема щодо витрат сторін в процесі оскарження судових рішень або їх перегляду за ново-

виявленими або виключними обставинами, крім того держава безпосередньо не несе судові витрати (вони не є витратами держави), вона їх тільки компенсує за певних умов (про що зазначено в процесуальних кодексах, зокрема в ст. 141 (ч. 6) ЦПК), тому, з урахуванням нового порядку розподілу судових витрат, пропонується нове визначення поняття судових витрат: «судові витрати – це передбачені законом витрати (грошові кошти) сторін, інших осіб, що беруть участь у справі, понесені ними у зв'язку з розглядом справи, оскарженням ухваленого рішення суду, які відшкодовуються стороною або (та) державою залежно від рішень судів ухвалених у справі та дій (бездіяльності) посадових осіб суду, а у випадку звільнення сторони від їх сплати витрати компенсуються за рахунок держави».

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, зазначаємо, що запровадження запропонованого порядку розподілу судових витрат, понесених сторонами при розгляді справи, дозволить суттєво знизити матеріальне навантаження на сторони у справі, що буде позитивно впливати як на реалізацію права громадян на доступ до суду, так і на підвищення рівня правосуддя в Україні.

Висновки. В статті автором проведено дослідження, результатом якого є запропонований новий порядок роз-

поділу судових витрат, понесених сторонами при розгляді справ в порядку адміністративного, цивільного, господарського судочинства, який враховує відповідальність держави Україна за ухвалені рішення у справі судами всіх інстанцій та за дії (бездіяльність) посадових осіб судових установ при розгляді справи судами. У разі якщо рішення суду першої інстанції не оскаржувалось, або було залишено без змін апеляційним і касаційним судом, понесені сторонами судові витрати розподіляються між сторонами пропорційно розміру задоволених позовних вимог. У разі якщо рішення суду першої інстанції було скасовано судом апеляційної або касаційної інстанції судові витрати, понесені учасниками справи в процесі перегляду рішення суду першої інстанції апеляційним та касаційним судом, відшкодовуються державою.

За нового порядку розподілу судових витрат, зокрема при скасуванні судом апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції, сторонам у справі не потрібно буде сплачувати судовий збір за подання касаційної скарги, тому що саме держава відповідає за діяльність судів, які приймають рішення, що суперечать одне одному.

За результатами проведеного дослідження автором дається нове визначення судових витрат з урахуванням запропонованого порядку розподілу судових витрат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1996. № 30. С. 141.
2. Гаврильців М.Т. Реалізація права людини на судовий захист в умовах воєнного стану в Україні: матеріали наукового семінару (м.Львів, 23 черв. 2022 р.) / упоряд: Ковалів М., Гаврильців М., Лепіш Н. Львів, ЛьВДУВС, 2022. С. 45–49.
3. Заборовський В.В., Манзюк В.В., Стойка А.В. Деякі проблемні питання розподілу судових витрат як один з складників права доступу до суду. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018р. № 4. С. 105–107.
4. Гелецька І.О. Судові витрати: виклики сьогодення. *Юридичний бюлетень*. 2020. випуск 13. С. 62–70.
5. Устюшенко С.Е. Судові витрати в цивільному процесі України: дисертація на здобуття доктора філософії. ОНУ «Одеська юридична академія», 2021. 190 с.
6. Конвенція про захист прав і основоположних свобод від 04.11.1950р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
7. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011р. № 3674-VI. *Офіційний вісник України*, 2011. № 59. С. 2349. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_133.
8. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія. Харків: Право, 2010. 256 с.
9. Білоусов Ю.В. Судові витрати як складова доступності правосуддя.
10. Університетські наукові записки. 2005. № 3 (15) С. 66–71. URL: www.univer.km.ua
11. Сакара Н.Ю. Про правову природу судового збору. *Екологічне та адміністративне право*. 2016. С.135–146.
12. Заборовський В.В. Забезпечення доступності правосуддя через призму новацій у порядку регулювання інституту судових витрат у цивільному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. серія ПРАВО*. 2018. Випуск 52. Том 1. С. 112-118.
13. Устюшенко С.Е. Поняття та ознаки судових витрат у цивільному процесі. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 4 (25). Том 1. С. 148–151.
14. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Креуз проти Польщі» від 19.06.2001р. *Вісник Верховного суду України*. № 6 (28).
15. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя від 14.05.1981 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_133
16. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах від 17.10.2014 р. № 10. URL: <http://www.sc.gov.ua>